

HÖGSKOLAN

TROLLHÄTTAN • UDDEVALLA
INSTITUTIONEN FÖR INDIVID OCH SAMHÄLLE
SOCIALPEDAGOGISKA PROGRAMMET

Att ”mammans”.

Förebyggande arbete med mammor i behov av extra stöd.

(“Mothering”. Preventive measures working with mothers in need of special support.)

av

Eva Elstad och Marion Rydin

C-uppsats i Socialt arbete, 10 poäng

Handledare: Lena Nilsson

Vårterminen 2003

Att ”mammans”.

Förebyggande arbete med mammor i behov av extra stöd.

(“Mothering”. Preventive measures working with mothers in need of special support.)

Maj 2003

Eva Elstad och Marion Rydin

Sammanfattning

Vårt syfte med uppsatsen var att genom en kvalitativ undersökning ta reda på om det arbete man bedriver på Familjförskolan uppfattas på samma sätt ur de professionellas som ur mammornas perspektiv. Utöver detta var vår avsikt att undersöka samverkansgruppens betydelse för verksamheten. Undersökningen bygger på halvstrukturerade intervjuer med sex mammor och två personal från Familjförskolan samt 14 besvarade enkäter, med öppna och slutna frågor, från personal inom mödra- och barnvårdscentral, socialtjänst och öppenvårdspsykiatri. Intervjuerna och enkäterna sammanställdes var för sig och jämfördes sedan för att se om mammornas och de professionellas uppfattning om verksamheten överensstämde. Resultatet från undersökningen visar vad respondenterna anser fungerar bra och vad som kan utvecklas ytterligare. Det visar också på den svåra balansgång som arbetet ofta kan innebära för de professionella. Alla i undersökningen är mycket positiva till verksamheten och till vad den har betytt för mammorna och barnen men menar att det finns ett behov av en utökad verksamhet.

Sökord: Familjförskola, Förebyggande arbete, Föräldraförmåga, Socialt arbete, Samverkan.

Abstract

The purpose of the essay was to find out through a qualitative study if the work conducted at the family pre school is apprehended the same way by professionals and mothers. The intention besides this was to investigate the collaboration group's importance for the activity. The study is based on halfstructured interviews with six mothers and two staff members from the family pre school along with 14 questionnaires consisting of both open and closed questions answered by personnel from antenatal clinics, child welfare centers, social services and non-institutional psychiatry. The interviews and questionnaires were put together separately and then compared with each other to see whether the mothers' opinions about the activity corresponded with the professionals' opinions or not. The result of the study shows what the respondents feel is functioning well and what could be further developed. The result also points out the difficulty the professionals experience in their work with mothers and other professionals. All the study participants were very enthusiastic about the activity and what it has meant for the mothers and children but they also feel there is a need for increased activity.

Key words: Family pre school, Preventive work, Parental ability, Social work, Collaboration.

INNEHÅLL

1 INLEDNING	5
BAKGRUND	5
Kriterier för att få deltaga i verksamheten	6
En dag på Familjeförskolan	7
SYFTE/FRÅGESTÄLLNING.....	7
2 TEORIER	8
Symbolisk interaktionism.....	8
Anknytningsteori.....	9
Utvecklingsekologi.....	10
VIKTIGA BEGREPP	10
Förebyggande arbete.....	10
Tillräckligt bra förälder.....	11
Att ”mammans”	11
Salutogenes.....	11
3 METOD	12
Första kontakterna.....	12
Planerat upplägg	12
Genomförandet av undersökningen	12
Etiska överväganden.....	13
METODKRITIK.	14
4 RESULTAT AV ENKÄTUNDERSÖKNINGEN TILL DE PROFESSIONELLA	15
Familjeförskolan som en resurs	15
Samverkansmötenas betydelse.....	16
Lycka är att ha en Familjeförskola	16
5 RESULTAT AV INTERVJU MED PERSONALEN PÅ FAMILJEFÖRSKOLAN	18
Att frigöra föräldraförmågan.....	18
Relationer som bär	19
Tiden på Familjeförskolan	19
Behovet styr.....	20
Samarbete.....	21
Större behov än resurser	21
Brygga mellan professioner.....	22
6 RESULTAT AV INTERVJUerna MED MAMMORNA	23
Personalen som stöttepelare	23
Nya strategier.....	24
Mammorna vill ha mer	24
7 JÄMFÖRELSE AV ENKÄT- OCH INTERVJURESULTAT	25
Familjeförskolan som ”växthus”	25
Samarbete mellan mammor/personal	25
Ökad förståelse och minskat revirtänkande.....	25
Önskade förändringar i verksamheten	26
Positiva och negativa tankar om verksamheten	26

8 ANALYS OCH DISKUSSION	27
Man måste själv äta soppan innan man kan bjuda på den	27
Många kompetenser – många möjligheter	28
Att våga och vilja ta” vuxenansvar”	29
Att bemästra sin tillvaro	30
Den positiva mötesplatsen	31
Den svåra balansgången i verksamheten	31
9 AVSLUTANDE REFLEKTION	32
REFERENSER:	33
BILAGOR	35

1 Inledning

Under en praktikperiod kom Marion i kontakt med en Familjeförskola i en medelstor kommun på västkusten, där man arbetar förebyggande med mammor och barn som behöver extra stöd och stöttning. Marion har även under en kortare tid arbetat som vikarie på Familjeförskolan och har på så sätt en viss inblick i verksamheten. Det förebyggande arbete som bedrivs där väckte vårt intresse då vi anser att förebyggande insatser är av största vikt i allt socialt arbete. Vi beslöt därför att vår uppsats skulle handla om Familjeförskolan och deras arbete med mammor och barn som av olika anledningar anses ha behov av det som verksamheten kan erbjuda.

Familjeförskolan har som mål att genom tidiga insatser förebygga fysisk och psykisk ohälsa hos barn. Genom ett nära samarbete med mammorna arbetar man med att stärka dem i sin föräldraroll. Mammornas behov av stöd för att ha möjlighet att vara "en tillräckligt bra" förälder varierar. Vissa mammor behöver hjälp med att tyda sitt barns signaler för att få en bättre anknytning till barnet, andra mammor kan behöva hjälp med gränssättning, att ställa rimliga krav i förhållande till barnets ålder och förmåga. Familjeförskolan arbetar med olika målgrupper till exempel, unga-mamma-gruppen, en inskriven grupp samt med mammor som tidigare varit inskrivna i verksamheten. Vi kommer att ägna huvuddelen av vår uppsats åt dessa "gamla" mammor, men även någon enstaka mamma som idag deltar i verksamheten.

Vår uppfattning om förebyggande arbete är, att desto tidigare insatserna sätts in desto större möjlighet har man att lyckas. Vi är därför intresserade av att undersöka hur det tidiga förebyggande arbetet på Familjeförskolan hjälper mammorna att "växa" som föräldrar samt av att få mammornas bild av stödet de upplevt sig ha fått på Familjeförskolan.

Bakgrund

Enligt *Två Världar- Samarbetet mellan barnomsorg och socialtjänst*, är det en grundläggande nödvändighet för ett väl fungerande samarbete mellan olika professioner att man accepterar sina samarbetspartners kunskaper och kompetenser. Det är viktigt att de har en realistisk uppfattning om såväl sin egen som om samarbetspartnerns funktion, resurser, begränsningar och definierade uppgifter, samt att man har en realistisk uppfattning om sin egen institutions förmåga (Lene Lind, Birger Mosholt & Elsebet Schultz, 1999).

I samtal med en av initiativtagarna till Familjeförskolan berättade hon att man inom kommunen ansåg sig sakna en verksamhet som genom bred samverkan på ett tidigt stadium tog sig an familjer med behov av extra stöd. Tidigare erfarenheter var att man inom mödra- och barnavårdscentraler, socialtjänst och barnomsorg mötte många föräldrar som behövde extra stöd och stöttning i sin föräldraroll. Vad man upplevde som ett problem var att man satte in isolerade insatser utan samverkan och därmed utan kännedom om varandras insatser. Detta innebar för många familjer en stor förvirring. Man såg behov av en verksamhet som kunde samordna de olika institutionernas resurser för att kunna möta familjer i behov av extra stöd så tidigt som möjligt och erbjuda bättre resurser på rätt nivå. Genom samverkan ville man ta tillvara de olika professionernas kompetens, samt vara modell för andra verksamheter inom

området. Med denna vision startade Familjeförskolan sin verksamhet i november 1996 (Socialtjänsten, Xxxxxx Kommun, 1999).

I samband med Familjeförskolans uppbyggnad bildades en samverkansgrupp, bestående av mödra- och barnavårdscentraler, socialtjänsten, samt Familjeförskolans personal som bestod av en socionom och en förskollärare. Detta menar vi visar att kommunen hade det samarbete i tankarna mellan olika professioner som Lind et al. (1999) skriver om. I och med att det är många samarbetspartners inom verksamheten, anser vi att det medför att det ställs höga krav på att man respekterar och tar till vara varandras kunskaper och kompetenser.

En av initiativtagarna upplevde att många av de mammor hon mötte i sin yrkesutövning hade behov av att själva **mammas**, det vill säga att de behövde få känna närhet, omtanke, omvårdnad och uppmuntran, för att själva kunna förmedla detta till sina barn. En del av mammorna saknade eller hade till exempel svagt nätverk, missbruksproblem eller flyktingbakgrund. Trots att mammorna hade en hel del problem kunde hon se att det även fanns mycket positivt som var värt att arbeta med att stärka.

Familjeförskolans mål blev därför att aktivt stötta och stärka familjerna för att på så sätt försöka förebygga psykisk och fysisk ohälsa. Man ville ge ökad kunskap om barns behov och verka för ett gott utökat nätverk. Detta ville man åstadkomma genom att erbjuda praktiska stödformer i familjens vardag, genom att ge barn och föräldrar en trygg mötesplats och stärka mammorna i föräldrarollen.

Kriterier för att få delta i verksamheten

Verksamheten på Familjeförskolan tillhör Förebyggande-enheten inom socialtjänsten och leds av en förskollärare och en socionom, båda är kvinnor. Familjeförskolan vänder sig till mammor med förskolebarn men är ingen ”öppen förskola” i vanlig mening utan man måste uppfylla minst två av följande kriterier för att bli erbjuden plats i den inskrivna gruppen som har verksamhet tre dagar i veckan (Socialtjänsten, Xxxxxx Kommun, 1999).

- Unga eller omogna mammor som saknar kunskaper om barns behov och/eller är utan egna föräldraförebilder.
- Relationsproblematik
- Föräldrar som lever under stress.
- Flyktingproblematik
- Missbruk
- Ensamstående
- Familjer utan eget nätverk
- Problematik kring barnet/barnen

Att bli erbjuden att delta i verksamheten på Familjeförskolan är inte något bistånd inom socialtjänsten utan mammorna betalar 400 kronor i månaden.

En dag på Familjeförskolan

Verksamheten startar klockan tio på förmiddagen men det händer att mammor ”droppar” in tidigare om de har behov av egen tid med personalen. Man startar med en gemensam fikastund, där det ges tillfälle att lyfta både problem och glädjeämnen. Därefter fortsätter man med en sångsamling där mammor och barn sjunger tillsammans med personalen. Stunden ger tillfälle till glädje och samspel med barnen. Efter sångstunden väljer mammorna själva vad de vill göra tillsammans med sitt barn, ibland har personalen förberett vissa aktiviteter och ibland bjuds olika ”experter” in, det kan till exempel vara personal från familjerätten, bibliotek eller barnavårdscentral.

Alla mammorna turas om att laga lunch tillsammans med en personal varje dag som gruppen träffas. Detta fyller två syften. De mammor som behöver lära sig att laga näringsriktig mat får tillfälle till det, samtidigt som stunden ger bra tillfälle för samtal. Dagen avslutas med att man hjälps åt med disken och att städa undan.

Till verksamheten hör dessutom obligatoriska inskrivnings- och utskrivningssamtal med mammorna. Man har också regelbundna uppföljningssamtal där man har möjlighet att lyfta och diskutera positiva och negativa känslor och händelser i verksamheten eller privat.

Syfte/frågeställning

Vårt syfte med arbetet är att undersöka om arbetet man bedriver på Familjeförskolan uppfattas på samma sätt ur de professionellas som ur mammornas perspektiv. Våra frågeställningar blir därför:

- Vad anser sig mammorna ha fått ut av verksamheten?
- Vad anser de professionella att verksamheten har förmedlat till mammorna?
- Överensstämmer mammornas och de professionellas uppfattning?

Samverkansgruppen som bildades i samband med Familjeförskolans uppbyggnad träffas regelbundet för att utbyta erfarenheter och hålla kontakten mellan de olika remittenterna. Vi var därför också intresserade av att se:

- Vilken betydelse har samverkansgruppen för verksamheten?

2 Teorier

Vi inledde vårt arbete med att söka för ämnet relevant litteratur. Trots att förebyggande arbete anses vara viktigt bland många av de professionella som arbetar med barn och barnfamiljer finns det ont om litteratur inom området. Vi valde därför att söka och läsa litteratur om olika teorier som vi menar är viktiga när man arbetar med att förstärka samspel och anknytning mellan mammor och barn.

Det finns ett flertal teorier som kan vara relevanta för vår undersökning. Efter litteraturgenomgång och samtal med personalen på Familjeförskolan har vi valt att begränsa oss till följande teorier:

- Symbolisk interaktionism som vi anser är en av hörnstenarna i Familjeförskolans arbete. Interaktionen mellan mammor/barn, mammor/mammor och mellan mammor/personal är en betydelsefull del i utvecklingen av föräldraskapet.
- Anknytningsteori (attachment), är relevant därför att den betonar vikten av ett bra samspel mellan mor och barn, och att detta samspel är viktigt för barnets fortsatta utveckling.
- Utvecklingsekologins tankar om att man både påverkar och påverkas av omgivningen och att utveckling är något som fortgår hela livet, anser vi också vara relevant.

Symbolisk interaktionism

Herbert Blumer, amerikansk sociolog som myntade begreppet ”symbolisk interaktionism” 1937, har sammanfattat symbolisk interaktion i tre teser:

1. *Människor handlar i förhållande till saker utifrån den innebörd som sakerna har för dem.*
2. *Sakernas innebörd härleds ur eller uppstår ur den sociala interaktion individen har med sina medmänniskor.*
3. *Denna innebörd hanteras i och modifieras genom en tolkningsprocess som individen använder när han hanterar de saker han stöter på (John P. Hewitt, 1981 s.55).*

Blumer menar att symbolisk interaktion kräver definition och tolkning av språk, symboler och andras handlingar. Enligt Blumer är det nödvändigt att man kan tolka det andra säger rätt och själv forma en lämplig respons (Thomas Brante, Heine Andersen & Olav Korsnes, 1998). Ordet interaktion betyder *växelspel, att två eller flera människor står i ett ömsesidigt förhållande till varandra; de interagerar* (Bosse Angelöw & Thom Jonsson 1990 s.22). Enligt den symboliska interaktionismen utformas beteenden i samspel med andra (Hewitt, 1981). Jan Trost och Irene Levin (1999) menar att social interaktion med andra människor är en förutsättning för utveckling av en människas jag, ju mer social interaktion ett barn deltar i, desto mer och snabbare utvecklas det.

Den muntliga bekräftelsen är nödvändig för att utveckla identitetsuppfattning, självförtroende och personlig integritet. En stor del av vår kommunikation går ut på att få en sådan bekräftelse. Om det uppstår ett familjemönster som innebär att man avvisar barnet och dess känslor kan det leda till att barnet tappar tron på sig själv (Maths Lundsbye et al. 1992). Även ickeverbal mellanmänsklig kommunikation är viktigt för interaktionen det kan vara kroppsliga

uttryck såsom gester och ansiktsuttryck, hur vi står och sitter, men även hur vi rör vid varandra (Hewitt, 1981). Det finns *sociala kontrakt* som bestämmer hur man ska bete sig i en given situation, dessa kontrakt ligger som grund både för de tysta och för de verbala förhandlingar som sker i vardagen. Det är genom dessa förhandlingar och i interaktion som identiteten skapas (Trost & Levin, 1999).

Anknytningsteori

Den engelske barnpsykiatern och psykoanalytikern John Bowlby har utvecklat anknytningsteorin som han presenterade första gången skriftligt i slutet av 1960-talet (Gunilla Lindén, 2002). Teorin har sin utgångspunkt i att ett barn behöver en fortlöpande varm och intim relation till sin mamma (eller till den som vårdar barnet istället för mamman). I relationen måste båda finna tillfredsställelse och glädje för att barnet ska kunna utvecklas och upprätthålla en psykisk hälsa.

Två huvudbegrepp i anknytningsteorin är *tillgiven bindning* och *anknytningsbeteende* vilka är stommen i Bowlbys attachmentsteori. Attachment översätts ibland med ”tidig bindning” något som inte helt stämmer eftersom Bowlby menar att det är en livslång företeelse. Ett bättre uttryck är *tillgiven bindning*, som avser den ömsesidiga relationen mellan barnet och mamman som iakttagbart beteende. Ibland hör man begreppet ”sociala band”, men det är skillnad mellan sociala band och tillgiven bindning såtillvida att sociala band kan barnet ha till flera personer. Det syftar på känslomässiga relationer i barnets nätverk, medan tillgiven bindning främst gäller en anknytningsperson. Tillgiven bindning är inte desamma som beroende utan handlar om ömsesidighet. Bowlby menar även att ett barn redan vid födelsen är utrustad med en rad beteendesystem som är specifikt inriktade på att bli stimulerade av vissa bestämda stimuli. Bowlby menar att det barn som får en kärleksfull och känslig omsorg utvecklar tillit till omgivningen och att man själv blir deltagande och hjälpsam mot andra (Bowlby, 1994).

Anknytningsbeteendet hos ett litet barn handlar bland annat om beteenden som tittande, leende, jollrande, gråtande och klängande. Med hjälp av dessa beteenden blir det möjligt för barnet att få en ökad grad av närhet med sin anknytningsperson och därigenom trygghet och säkerhet. Barnets anknytningsbeteende har sin motsvarighet i beteendet hos anknytningspersonen som under normala förhållanden svarar ändamålsenligt på barnets signaler. Mycket av föräldrabetendet är förprogrammerat men han menar att det inte gäller fullt ut. Mycket lärs in under samspelet med det lilla barnet och även av att se hur andra föräldrar beter sig (Bowlby, 1994). Barnet behöver få känna att föräldern i sin omvårdnad är närvarande, pålitlig och lyhörd för dess behov. Detta gör att barnet utvecklar en trygg inre emotionell bas för sitt fortsatta växande. Barnets hjärna fungerar som en korg som samlar anknytningserfarenheter, den läser av sin omgivning och försöker avgöra vad som skall hända härnäst. Barn som har mindre goda erfarenheter av omhändertagande kommer att utveckla förväntningar som är kopplade antingen till förmågan till att klara sig själv och hålla avstånd eller till det beteende som behövs för att väcka föräldrarnas omsorg. Svårast att anpassa sig känslomässigt och bygga lämpliga strategier har de barn som inte kan förutsäga hur vårdnadshavaren kommer att reagera. För det barn som har erfarenheten att den förälder som ska erbjuda skydd samtidigt förknippas med fara innebär det att barnet hamnar i ett emotionellt baklås. Detta innebär enligt författarna att barnet inte kan tänka på sina föräldrar och känna trygghet, de kan heller inte ”tänka bort” föräldrarna ((Leif Havnesköld & Pia Risholm Mothander, 2002).

Utvecklingsekologi

Den amerikanske forskaren Urie Bronfenbrenner utvecklade under 1970-talet en teori om mänsklig utveckling som han kallade utvecklingsekologi. Genom denna ville han påvisa att utveckling sker i ett sammanhang, i ett samspel och i interaktion med olika faktorer i omgivningen. Bronfenbrenner framhåller ömsesidigheten i samspelsprocessen; att miljön inte bara påverkar individen, utan även tvärtom, och att denna process är något som pågår hela livet och teorin går därför att tillämpa under hela livsloppet (Gunvor Andersson 2002).

Enligt utvecklingsekologin finns det fyra nivåer, mikro, meso, exo och makro och dessa omsluter varandra som "ryska dockor". På mikronivån sker interaktionen mellan barnet och hennes närmiljö, till exempel familjen. På mesonivån sker interaktionen mellan närmiljöer, denna interaktion kan vara lika betydelsefull för barnet som den som sker inom närmiljön. Det som händer på dessa nivåer påverkar exonivån som ligger utanför barnets direkta vardagsverklighet såsom till exempel föräldrarnas arbetsplats, förskolans eller skolans organisation. Alla dessa nivåer samspelar med samhällsförhållanden och normer och värderingar på makronivå. Detta gör det betydelsefullt att studera hela situationen och inte en begränsad del av den. James Garbarino, Bronfenbrenners efterföljare, menar att ett utvecklingsekologiskt perspektiv är viktigt om man vill försöka undanröja eller lindra de sociala problemens konsekvenser för barn och familjer. *Människan är inte bara en produkt av sin omgivning utan också medskapare av sin omgivning* (Andersson 2002, s.194).

Viktiga begrepp

Förebyggande arbete

Enligt den norska forskaren och socionomen Kari Killén finns det tre olika typer av förebyggande arbete.

1. *Universellt (primärt) förebyggande arbete har som mål att förhindra att problemen uppstår. Det riktar sig mot hela befolkningsgrupper genom hälsoförebyggande insatser.*
2. *Selektivt (sekundärt) förebyggande arbete som har som mål att tidigt identifiera riskfaktorer och förhindra att dessa problem vidareutvecklas. Det riktar sig mot grupper med särskilda behov.*
3. *Indikerat (tertiärt) förebyggande arbete som har som mål att mildra och förhindra konsekvenserna av problem som redan uppstått.* (Killén 2002, s. 22-26).

Att arbeta förebyggande med barnfamiljer som är i behov av extra stöd innebär bland annat att förebygga smärtsamma och konfliktyllda relationer mellan föräldrar och barn. Genom detta undviker man att barn utvecklar störningar i anknytningen, som kan resultera i utvecklingsförseningar, psykiska problem och beteendeproblem. Förebyggande arbete kan innebära att lära barn att våga visa sina känslor och detta kan hjälpa dem att överleva i en svår situation och ge kraft åt lek och utveckling. Genom att förhindra att barn utsätts för bristande omsorg ger man barnen en chans till en bra barndom. Att arbeta för att förebygga psykiska problem och kriminalitet hos ungdomar och vuxna är att förebygga bristande omsorg hos nästa generation (Killén 2002).

Tillräckligt bra förälder

Donald Winnicott var den förste barnpsykiatriker som var psykoanalytiker och barnanalytiker. Han var verksam fram till 1970-talet och myntade begreppet **good enough mothering**. Uttrycket innebär att de goda upplevelserna bör överväga de negativa och att omsorgen inte är absolut, utan relativ (Lindén, 2002). Enligt Killén (2002) är det ett ”tillräckligt bra” föräldraskap när omsorgen står i relation till barnets behov och inte till de vuxnas och hon menar att det handlar om att acceptera barnet som det är. Föräldrarnas uppgift är också att skydda barnet från faror, både utifrån och från barnet självt, att sätta gränser i relation till barnets ålder och kompetens för att skapa trygghet för barnet. Att bekräfta barnets alla olika känsloupplevelser ingår också i att vara en ”tillräckligt bra” förälder (a.a.).

Att ”mammass”

Så som socialarbetaren har uppträtt mot dem, börjar de långsamt – om allt går bra – att själva uppträda mot barnen. Men detta tar tid. Det är följaktligen viktigt att inte förlora barnen ur sikte medan vi hjälper föräldrarna att växa upp. Barnen har också behov av omsorg och trygghet. När inte föräldrarna kan ge sina barn det, måste vi försäkra oss om att andra kan (Killén Heap 1982, s.58). Vi menar att det är lättare att förstå betydelsen av ”mammning” när man har kunskapen om det som Anders Broberg, lektor i klinisk psykologi, skriver i *Läkartidningen* 25/00 att vissa föräldrars handlande ibland bottnar i egna obearbetade smärtsamma upplevelser från barndomen som gör att de inte vet hur de kan handla annorlunda mot sitt barn.

Salutogenes

Begreppet salutogenes myntades 1978 av Aaron Antonovsky, israelisk professor i medicinsk sociologi. Han ansåg att man borde se på resurserna hos människor istället för att koncentrera sig på problemen. Att ha ett salutogent perspektiv innebär att man lägger tonvikten på att dämpa, lindra eller undanröja stressfaktorer och förutsätter att alla har användbara generella förutsättningar. Salutogent arbete är inspirerat av Antonovskys tankar om, *Känsla Av Sammanhang (KASAM)*, som innebär **begriplighet** – att kunna förstå situationen, **hanterbarhet** – tro att man kan hitta lösningar, **meningsfullhet** – anse att det är meningsfullt att försöka lösa situationen (Bente Gjørnum, Berit Grøholt & Hilchen Sommerschild, 1999).

3 Metod

Första kontakterna

Parallellt med litteratur- och teorigenomgång tog vi de första kontakterna med personalen på Familjeförskolan och en av initiativtagarna till verksamheten, för att presentera vår idé och avsikten med uppsatsen. Vi ville få det förankrat hos dem och få deras uppfattning om det var ett genomförbart projekt. Vi var i kontakt med chefen för Förebyggandeenheten vid socialtjänsten som Familjeförskolan tillhör för att informera om vårt kommande arbete. Under vårt första möte med personalen diskuterade vi olika sätt att gå tillväga för att etablera en kontakt med mammorna och de professionella som i sin verksamhet har möjlighet att remittera mammor med barn till Familjeförskolan.

Planerat upplägg

Vår avsikt var att genomföra en kvalitativ undersökning via enkäter till de mammor som tidigare varit inskrivna i verksamheten, cirka 40 stycken, samt slumpmässigt välja ut åtta - tio av dessa för en personlig intervju. Anledningen till att vi till största delen valde mammor som avslutat sin tid på Familjeförskolan var att vi menar att det kan vara svårt att se effekten av arbetet under en pågående process. Dessutom planerade vi att genomföra intervjuer med personalen på Familjeförskolan, en av initiativtagarna, de olika professionella från mödra- och barnavårdscentraler, socialtjänsten, ungdomsmottagningen samt öppenvårdspsykiatri.

Under vår planering efter detta möte kom vi snart fram till att detta upplägg inte var genomförbart, vare sig tidsmässigt eller ekonomiskt, med tanke på portokostnad för enkäten. Vi bestämde oss för att stryka enkäten till mammorna och istället bad vi personalen numrera de 40 mammorna som var aktuella och vi drog därefter slumpmässigt tio av dessa för en kommande intervju. Personalen lovade ta en första kontakt med mammorna för att informera om vårt arbete och fråga om de var intresserade av att vara med i undersökningen. Till de mammor som tackade ja till att delta planerade vi att skicka ett brev där vi närmare skulle presentera oss själva och vårt arbete samt informera om att vi skulle kontakta dem inom ett par dagar för att bestämma tid för ett personligt möte.

Vi höll fast vid tanken på att genomföra intervjun med personalen på Familjeförskolan och att samtala med en av initiativtagarna för att få hennes version om bakgrunden till Familjeförskolans uppbyggnad och målsättning.

Genomförandet av undersökningen

Det visade sig att personalen på Familjeförskolan redan i den första kontakten med mammorna skickat med ett brev (Bilaga 1) som kortfattat berättade om vårt arbete samt talade om att vi, om de var intresserade av att delta, skulle ta telefonkontakt med dem. Detta tillvägagångssätt sparade tid för oss då vi direkt kunde ta kontakt per telefon och boka en tid för intervju. Av de tio mammor som slumpmässigt valdes ville från början sju mammor delta i undersökningen. Vi tog kontakt med dessa mammor via telefon och bokade tid för intervjuer.

Vi genomförde det som Steinar Kvale (1997) kallar en halvstrukturerad intervju, vilket innebär att den omfattar vissa teman och förslag till relevanta frågor och vi tog hjälp av en intervjuguide (Bilaga 2) för att behålla tråden under samtalet. Intervjuerna genomfördes som så kallade fältintervjuer, det vill säga att vi sökte upp respondenterna i deras livsmiljö som hem, arbetsplats eller skola (Edvard Befring, 1994). Intervjuerna ägde rum antingen i mammornas hem eller i Familjeförskolans lokaler, utifrån mammornas önskemål. Under intervjuerna använde vi oss av bandspelare som stöd för minnet, utom i ett fall där mamman inte kände sig bekväm med det. Under samtliga intervjuer gjorde vi också stödanteckningar då vi inte till fullo litade på att tekniken skulle fungera. Efter intervjuerna med mammorna skrev vi ner en sammanfattning av svaren för vidare redovisning och analys.

Vi kom även fram till att tiden inte räckte till för att genomföra personliga intervjuer med alla berörda professionella. Vi valde istället att via mail skicka ut en enkätundersökning (Bilaga 3) med både öppna och slutna frågor till de 23 professionella som vi fått namngivna av personalen på Familjeförskolan. Fördelen med öppna frågor är bland annat att det liknar ett vanligt samtal och respondenten påtvingas inte ord och formuleringar som känns främmande. Fasta frågor har fördelen att det blir en klarare precisering av frågorna när det finns svarsalternativ och svaren blir lättare att jämföra (Knut Halvorsen, 1992). Avsikten med enkäten var att dels genomföra en kvantitativ undersökning för att få reda på vilken verksamhet som remitterade flest mammor. Dels var det en kvalitativ undersökning där de professionella kunde svara på frågor om Familjeförskolans verksamhet samt ge egna kommentarer. Elva personer från socialtjänsten, fem från mödravårdscentraler, fem från barnavårdscentraler, en från ungdomsmottagningen samt en från öppenvårdspsykiatrien svarade på enkäten. Intervjun med Familjeförskolans personal genomfördes som en fältintervju med de båda anställda samtidigt. Vi hade även här en intervjuguide (Bilaga 4) och använde oss av bandspelare parallellt med anteckningar som stöd. Efter att vi skrivit ut sammanfattningen av intervjun bad vi personalen läsa igenom den för att förvissa oss om att vi tolkat deras svar riktigt.

Efter insamling av samtliga enkätsvar, intervjuer och samtal valde vi att presentera resultaten var för sig, detta för att tydliggöra respondenternas uppfattningar. I vår redovisning har vi valt att återge vissa citat från de olika respondenterna för att lyfta arbetet och göra det mer ”levande”. Vi samlar sedan i ett eget kapitel det som är gemensamt i svaren men även det som skiljer dem åt och avslutar vårt arbete med ett kapitel med analys och diskussion.

Etiska överväganden

I urvalet av de mammor vi hade för avsikt att intervjua ansåg vi det viktigt att personalen inte valde ut mammorna, detta med tanke på att vi såg det som en risk att personalen omedvetet valde ut ”lättrapatade” och nöjda mammor. För att undvika detta drog vi därför slumpmässigt tio, av de av personalen numrerade mammorna, som tidigare deltagit i verksamheten. Vi bad personalen ta den första kontakten med mammorna och vår tanke med detta var att de utvalda mammorna som inte ville delta i vårt arbete skulle fortsätta att vara anonyma för oss. Med tanke på att kommunen är en relativt liten är det viktigt att även de mammor som väljer att delta i vår undersökning garanteras anonymitet i presentationen av vårt arbete.

En av de mammor som från början tackade ja till att vara med i vårt arbete ändrade vid två tillfällen tidpunkt för intervjun. När vi till slut skulle genomföra intervjun var hon inte hemma och inte heller möjlig att nå på telefon. Då hon inte hörde av sig senare tolkade vi detta som att hon hade ändrat sig angående sitt deltagande. Vi beslöt därför att inte ta någon fortsatt kontakt med mamman, detta för att hon inte skulle känna sig tvingad att delta eftersom det helt bygger på frivillighet.

Anledningen till att vi lät personalen men inte mammorna läsa igenom sammanställningen av respektive intervju var att mammorna är anonyma i arbetet. Personalen är inte anonym genom att det bara är två som arbetar på Familjeförskolan. Beslutet att anonymisera kommunen i vår redovisning tog vi senare.

Under hela vårt arbete har vi varit noggranna med hur vi uttryckt oss. Dels för att arbetet skall vara lätt att läsa och förstå, dels för att ingen skall känna sig kränkt eller utpekad av innehållet, vare sig professionella eller mammor

Metodkritik.

Vi har haft nytta av Marions erfarenheter från verksamheten inom Familjeförskolan när det gäller hur verksamheten fungerar men vi är medvetna om att det kan ha färgat vår uppfattning. Vi har ansträngt oss att se på verksamheten utan förutfattade meningar av vare sig personal eller mammor. Detta har underlättats av att endast en av de intervjuade mammorna var aktuell inom Familjeförskolan under tiden Marion vikarierade där.

Antalet mammor är för få för att det skall vara möjligt att dra några generella slutsatser om vad mammorna anser om Familjeförskolans verksamhet. Av de tio mammor som tillfrågades valde från början sju mammor att delta. När det blev dags för intervjuerna valde en mamma att avstå. Detta bidrar till att underlaget är mindre än vad vi från början hade tänkt.

4 Resultat av enkätundersökningen till de professionella

Av de 23 enkäter som vi skickade till de professionella fick vi efter påminnelse via mail och telefon in 14 svar. Resultatet av enkäten gav oss svaret att mödravården är den instans som remitterar flest mammor till Familjeförskolan följt av barnavårdscentralen och socialtjänsten. Att mödravårdscentralen är den största remittenten visar att man tidigt uppmärksammar de mammor som kan vara i behov av Familjeförskolans verksamhet.

Familjeförskolan som en resurs

Samtliga professionella ansåg att Familjeförskolan är en resurs för mammorna och att den är betydelsefull för mammorna och barnen som deltar i verksamheten. Den fungerar som ett ”andningshål” för mammorna då det finns möjlighet till handledning av professionell personal. Mammorna får möjlighet att möta andra mammor i samma situation, de lär sig samspela i grupp, att bättre se barnets behov och detta innebär att föräldraskapet utvecklas positivt. Verksamheten fungerar som ett stöd för mammorna då de ingår i ett sammanhang och detta i sig verkar identitetsskapande.

Samtliga professionella anser att Familjeförskolan underlättar deras arbete. Socialtjänsten upplever att det är färre små barn som blir aktuella för insatser från deras sida. Detta menar man beror på att barnavårdscentralerna tidigt upptäcker de mammor och barn som har ett behov av extra stöd och då remitterar dessa till Familjeförskolan utan inblandning från socialtjänsten. Mammornas kontakt med Familjeförskolan, där man aktivt arbetar med familjestöd, kan leda till att behovet till kontakt med socialtjänsten minskar. Socialtjänsten känner en viss trygghet i att personalen på Familjeförskolan kan uppmärksamma om det finns behov av fler eller utökade åtgärder. Om det finns anledning till oro för mammorna och barnen kan de informera socialtjänsten så att familjen kan få det stöd den behöver. Familjeförskolan ses som en resurs som ”fångar upp” familjer som har det bekymmersamt och man ser även Familjeförskolan som en part att diskutera med. De professionella menar att det ligger en trygghet i att veta att det är många som bryr sig om och som stöttar mammorna och barnen. Enligt de professionella fungerar Familjeförskolan som en del av ett bra utökat nätverk för mammorna.

De professionella anser att de kan se en förändring i föräldrarollen hos de mammor som deltagit i Familjeförskolans verksamhet. De kan se att mammans anknytning till barnet och kontakten till andra mammor förbättras och att mammorna mognar och blir tryggare både i sin föräldraroll och som person på ett mycket positivt sätt. Mammorna lär sig se barnens behov mer framträdande och de lär sig också känna glädje över barnets utveckling och framsteg. *Jag har sett mammor som kan ta till sig sitt andra eller tredje barn på ett sätt man inte trodde kunde vara möjligt, när man tidigare sett hur mammans relation till tidigare barn har varit. I och med att man blir bättre på att se barnens behov kan det vara lättare att ta upp och diskutera sådant som kan vara svårt i föräldrarollen. Man kan se att de blir stoltare som mammor.*

Samverkansmötenas betydelse

Nio professionella i enkätundersökningen har deltagit i samverkansmötena på Familjeförskolan och anser att de fungerar bra. En kommentar angående de väl fungerande mötena är att de flesta som arbetar inom socialtjänsten/landstinget är positiva till Familjeförskolan, vilket leder till att samarbetet blir positivt. Inställningen till verksamheten återspeglas i en positiv relationen till varandra. En annan kommentar är att mötena bygger personliga nätverk som underlättar samarbetet och ger tillfälle till informationsutbyte och samråd. En åsikt är att det är extra viktigt att mötena är väl strukturerade då man annars riskerar att prioritera bort dem på grund av för hög arbetsbelastning. Att få inblick i varandras verksamheter upplevs som positivt. Någon kan se ett behov av ytterligare professioner i samverkansgruppen, till exempel en special- eller socialpedagog. Detta skulle ha tillfört ytterligare dimensioner till verksamheten. En annan synpunkt är att det kunde vara värdefullt med en man i gruppen eftersom den i dagsläget endast består av kvinnor.

Lycka är att ha en Familjeförskola

Resultatet av enkätundersökning visar att man uppskattar att Familjeförskolans personal finns där och *står ut*. Bilden av Familjeförskolans verksamhet är en bild av värme och omsorg. Mammor och barn får möjlighet att tillsammans med andra i liknande situationer verka i en vardaglig miljö. Dessutom har mammorna handledning/vägledning av mycket duktig personal. Mammorna ges där en chans att i sin egen takt stärkas i sin roll som mamma.

Lycka att vi har en familjeförskola, jag ser och hör av 'mina mammor' hur jättebra det var för dem att få vara med där och få hjälp och stöd. Men man kan också uppleva svårigheter inom verksamheten. Bland annat att det kan vara svårt att begränsa sig, svårt att veta var man ska sätta gränser och var ansvaret slutar. En respondent uttrycker det med att det är *påtagligt hur svårt det är att försöka hålla sig på lagom avstånd för att inte bli en del av det i systemet som inte gynnar goda uppväxtvillkor.* Ibland kan det också finnas delade meningar om en utredning skall startas upp eller inte. Mammorna kan bli beroende av stödet och går kvar mycket länge i gamla mammagruppen. Tiden skulle behövas för nya mammor, till exempel för dem som står på kö. *Det kan ta sex månader att motivera en mamma och när man väl lyckats så är det ofta fullt.*

Oavsett vilken profession man själv är verksam i bedömer man och ser samma behov hos mammorna. Men man menar att det kan finnas en rädsla för att förstöra relationen till föräldern, som ibland kan göra att barnets behov kommer i skymundan, eller som kan leda till att man har olika syn på vilka insatser/strategier som behövs. En farhåga som förts fram är att vissa dysfunktionella familjesystem, i undantagsfall, riskerar att permanentas inom verksamheten och menar att detta i förlängningen kan komma att skapa nya klienter, och att detta i sin tur riskerar att permanenta dåliga uppväxtvillkor för barnen.

Synpunkter i undersökningen för att förbättra verksamheten är att det borde vara obligatoriskt med gemensamma uppföljningar då mammorna är aktuella inom socialtjänsten. Man efterfrågar en möjlighet att kunna erbjuda föräldrarna nätverksmöten i de fall då många professionella är inblandade, detta för att få en tydlighet och öppenhet om eventuell problematik plus samsyn. Professionella nätverksmöten med samtalsledare/handledare i svåra ärenden skulle minimera risken för att man arbetar åt olika håll och inslag av metodutveckling vore värdefullt. Man kan se ett behov av fler platser eller familjeförskolor då man anser att

fler mammor och barn borde få möjlighet att delta i denna sorts verksamhet. Någon anser att det behövs fler personal på Familjeförskolan med samma utbildning som den befintliga, på grund av att arbetsbelastningen för dessa är alltför hög.

5 Resultat av intervju med personalen på Familjeförskolan

Att frigöra föräldraförmågan

I Familjeförskolans målformulering står det att man skall förebygga fysisk och psykisk ohälsa hos barn. Genom detta hoppas man bland annat kunna minska placeringar, assistentkostnader, besök på barnavårdscentral, det vill säga att man vill minska på alla de kostnader som kan uppstå när familjer får bekymmer. *Om bara ett par av mammorna har klarat sig utan det här så har verksamheten betalat sig.* Ingen kostnadsutvärdering är hittills gjord så man arbetar utifrån hypoteser om vad olika insatser skulle ha kostat. Personalen påpekar att det viktigaste trots allt är mammorna och barnen. Familjeförskolan vill hjälpa till att trygga de första viktiga åren då forskning har visat att det är då man formas som mest.

I det förebyggande arbetet är det viktigt att ge mammorna vardagliga rutiner. Rent praktiskt handlar det mycket om barnet och mat, många mammor skulle enligt personalen använda enbart burkmat som de egentligen inte har råd med. På Familjeförskolan får de möjlighet att vara med och lära sig att laga mat som är nyttig både för dem själva och för barnet. Personalen stärker mamman i mammarollen genom mycket uppmuntran men menar även att hon lär sig av de andra mammorna. Hon lär sig både hur hon skulle vilja vara och göra, men även hur hon absolut inte vill vara som mamma.

De flesta som varit inskrivna i verksamheten har varit unga mammor och *hur man ska vara som mamma kan man inte veta i den åldern. Det är viktigt att vi inte tar över, det blir en väldig balansgång. Ibland kliar det i fingrarna man skulle vilja ingripa, men det får ju inte gå till överdrift, att de skadar sitt barn, då måste man ju ingripa direkt.* Personalen menar att man ibland får vänta och prata med dem vid ett senare tillfälle, när de är på tu man hand med mamman, andra saker kan tas upp längre fram i något av de regelbundna uppföljningssamtalen.

Personalen säger att syftet med verksamheten är att frigöra föräldraförmågan, det kan röra sig om omogenhet, ekonomiska problem, relationsproblem, missbruk, att man är deprimerad eller väldigt upptagen av sina egna bekymmer eller alltihop i en enda röra. Alla dessa saker ligger i vägen för att man ska kunna vara en tillräckligt bra förälder. Allt personalen gör är med syfte att ge mammorna denna förmåga eller behålla den om de till viss del har den. Många gånger mår mammorna väldigt dåligt och då handlar det om ren omvårdnad från personalens sida. För att de ska orka vara någorlunda som mammor måste de känna att de blir lite omvårdade själva också. Det är kanske den enda omvårdnad eller ompyssling de får, eller har fått. Det saknar ofta egna goda förebilder, man har inga egna modeller för hur det ska gå till att vara en ”tillräckligt bra” förälder. I gruppen kan mammorna lära sig att man kan vara vänlig och diskutera, man behöver inte bli förbannad. Alla lär sig inte att behärska sitt humör men det slipas av mycket under tiden på Familjeförskolan. Mammorna prövar sig fram och testar personalen om vad som är tillåtet, på det sättet formas de mycket under det här halvåret till året som de deltar i verksamheten.

Relationer som bär

Det i verksamheten som är verksamt enligt personalen är kombinationen av att mötesplatsen finns, att mammorna träffar utbildad personal och andra mammor i samma situation. Tillsammans med innehållet och förhållningssättet blir det hela verksamt och *det är relationen i verksamheten som bär den.*

Enligt personalen har mammorna fått struktur på sin vardag, och de har fått träna sig i relationer och i kommunikation. De har fått uppleva och se hur ett bra samspel kan fungera vuxna emellan och mellan vuxna och barn. Mammorna har fått göra roliga saker, de har haft något att se fram emot och något som har brutit de långa timmarna de annars skulle ha haft i sin lägenhet. *Det har varit skönt att ha någon att prata med när det har varit bekymmersamt.* De har även lärt sig att det inte är farligt att fråga och att be om hjälp och råd. Mammorna har fått tillit och tilltro till andra vuxna, både till personal och till andra mammor. Personalen finns med som medlare och kan balansera det hela när de blir *vansinniga* på personal på barnavårdscentralen, läkare och så vidare. *Vi känner att vi gör vi nytta när vi märker att många av mammorna tar till sig det vi säger.* Personalen menar att de ser hur mammorna får ett bättre självförtroende och ökad kompetens. Mammorna börjar ofta fundera över sig själva och sin situation och får genom det en ökad självinsikt. Familjeförskolan har också varit ett forum där de har kunnat diskutera barn och där de fått lov att vara glada över just sitt barn och tycka att barnet är *sådär jättefint*. Under tiden på Familjeförskolan har de haft kompisar och lärt sig att glädjas även över deras barn. Detta är något de kanske inte skulle ha haft om de hade suttit hemma i lägenheten. *Lite vidgade vyer får dom nog faktiskt under den här tiden.*

Personalen tror att om man frågar mammorna vad de anser sig fått ut av verksamheten svarar de nog att *det var så bra att ha någonstans att gå och träffa de andra mammorna.* Personalen tror också att mammorna svarar att de fick mat och någon som såg dem och deras barn, att de fick träffa andra och fick någonting att göra. Att det var roligt att ha någonstans att gå, att det var roligt för barnen att de fick lekkamrater. En del av mammorna anser nog att de har lärt sig mycket om barn under tiden på Familjeförskolan.

Tiden på Familjeförskolan

Tiden som mammorna deltar i verksamheten varierar men det skall vara minst sex månader. Av olika anledningar kan det ibland bli kortare tid, den som deltagit kortast tid var på Familjeförskolan en månad. Personalen säger att vissa mammor skulle man vilja ha kvar längre och mammorna kanske också skulle vilja det, men ekonomin tillåter det inte. *Ekonomi styr mycket mer i dagsläget än tidigare, förr var det vanligare att man kunde göra överenskommelser med socialtjänsten om att det var okej att mammorna var kvar i verksamheten, istället för att man ställde kravet om de skulle bli självförsörjande.* Tanken var att de antingen skulle jobba eller klara av att ta hand om sina barn, då prioriterades det att de skulle ta hand om sina barn om man var i ett sånt läge i livet att man inte klarade båda delarna.

Idag kommer mammorna mycket tidigare och de slutar mycket tidigare, men de har ju ändå varit på Familjeförskolan länge när de slutar. Många har inte gått färdigt gymnasiet så de ska in i skola eller jobb efter avslutad tid, men det ser lite olika ut. Personalen skulle önska att de var kvar längre i verksamheten, åtminstone över den första självständighetsperioden i barnets

liv, som för många upplevs som en mycket besvärlig tid. För de unga mammorna går det ganska bra den första perioden i barnets liv, men sedan när barnet börjar vilja saker själv och om mammorna själva fortfarande är ”mycket barn”, så är det mycket svårare att ta ett steg tillbaka och se till barnets behov i första hand, det blir en kamp mellan viljorna. Man har helt andra förväntningar på barnet än vad det kan klara av, ibland när de pratar säger mammorna att det var enklare de första månaderna samtidigt som de driver på och vill att utvecklingen skall gå så fort som möjligt. *De ska helst äta själva när de är två månader och gå när de är sju*, det går inte riktigt ihop.

Många slutar när barnet är som jobbigast eftersom de kommer så tidigt till verksamheten, men det är föräldraförsäkring som till stor del styr hur länge mammorna kan vara kvar på Familjeförskolan. Det är en stor fördel att de kommer tidigt men personalen skulle vilja behålla dem längre. Vissa av mammorna tycker dock att det är skönt att få gå iväg till ett jobb och kunna få vara lite fri från barnet på dagarna, de kan ha en viss längtan ut.

Det är inte självklart för de unga mammorna att gå vidare till ”gamla mammagruppen”, en del reagerar väldigt när de får erbjudandet, en del låtsas inte höra. För vissa skulle det kännas onaturligt, de vill vara i gruppen som de känner gemenskap med. De första mammorna i ”gamla mammagruppen” är de som varit kärnan hela tiden, det har aldrig kommit in några nya. Det är en liten andel av dem som slutar nu som börjar i gamla gruppen. *De unga mammorna mellan 20-22 år kanske inte tycker att det är jätteroligt att komma till gamla gruppen för de är ju tanter*. En del av de unga mammorna som slutar idag hälsar däremot ofta på i gruppen som de har gått i tidigare, men när de hälsar på är de där som gäster, gruppen är inte längre till för deras skull. Har de inte kvar någon kompis i gruppen kan det vara svårare för mammorna att komma och hälsa på. Personalen menar att egentligen skulle man ha en ny ”gammal grupp” på en annan tid som var för de yngre, men att då skulle dygnet behöva ha fler arbetstimmar. *Det kan vara tryggt att veta när man slutar, att det finns en grupp för dom dit dom kan komma*. Man menar dock att det kan vara svårt att få en ny grupp att fungera rent praktiskt för mammorna, även om behovet finns ska det stämma med mammornas studier, arbete och liknande. Men det hade varit bättre, både för dem och för personalen, om de hade fortsatt ett tag till så att man hade kunnat följa upp och se att det bär.

Behovet styr

Personalen avgör vem som skall få plats, men måste ha något att gå efter och då lyssnar de på den som remitterat plus att personalen bildar sig en egen uppfattning efter det att de har träffat mamman på ett besök på Familjeförskolan. Personalen litar mycket på den som har remitterat, även om de till att börja med inte ser samma problem så har de efter ett tag märkt att remittenten har vetat vad de pratat om, även om de inte har kunnat sätta fingret på svårigheterna så har de haft den rätta *magkänslan* för det. De mammor som har väldigt stora behov prioriterar sig själva på något sätt menar personalen, det är ofta fler än en som har remitterat och detta ger en samlad bild. Personalen försöker ibland mixa gruppen och få in mammor som de tycker verkar vara lite mer välfungerande för att gruppen ska fungera så bra som möjligt.

Samarbete

Personalen menar att det är olika för var och en av mammorna hur samarbetet fungerar. En del av mammorna vänder sig mer till den ene i personalen, även om de inte tar avstånd från någon av dem. *Det är egentligen konstigt att det inte blir mer sådant, för det skulle det kunna bli, men det beror nog på oss, vi två är samspelade och det är viktigt att man inte håller någon för sig själv.* En del mammor kan ha en tendens att vilja dela upp världen i ond och god och detta arbetar personal och mammorna tillsammans med för att få bort.

I vissa familjer där det har varit lite stökigt har det varit både bra och dåligt samarbete men såvitt personalen vet är det ingen mamma som har slutat på grund av att relationen har varit dålig, varken till dem eller till någon annan mamma. Det är i alla fall inget som har kommit fram i de avslutningssamtal som de har med alla mammor, men det kan ju vara saker som mammorna inte vill säga.

Det händer då och då att det finns mammor som behöver ytterligare insatser och ibland lyckas Familjeförskolan med att slussa vidare eller att få ett komplement till verksamheten. Man menar att det blir en balansgång, ibland får man under lång tid försöka motivera mammorna till att delta i verksamheten. Det händer att personalen måste göra en anmälan till socialtjänsten och poängterar vikten av att detta sker på ett bra sätt. *Om man inte får till en bra anmälan kan det bli så att mammorna väljer att inte komma hit, det kan då innebära att de inte har något stöd alls.* Personalen försöker finnas med och hjälpa till innan det går för långt. Från socialtjänstens sida gör man sina egna utredningar och bedömningar vilket kan resultera i att det till exempel tillsätts en kontaktfamilj. Familjeförskolan kan också hjälpa till med att boka en tid hos andra instanser om det finns ett sådant behov.

Större behov än resurser

Personalen behöver utökas då behoven är större än vad man kan tillgodose idag. Det saknas tid och möjligheter när det gäller utslussningen och personalen menar att man släpper för fort både barnen till dagis och föräldrarna till studier, arbete eller arbetslöshet. *Det kan komma tankar om att nu går de arbetslösa utan någonting, ungdomar men även äldre som aldrig får in en fot på arbetsmarknaden som blir kroniska socialbidragstagare. Man skulle ha velat bryta det också, att vara en god förälder är ju också att vara en del av samhället och inte bli en outsider på det viset. Där känner vi att man skulle behöva göra mera.*

Personalen skulle även behöva utökas för att minska sårbarheten i verksamheten vid till exempel sjukdom och ledighet. En förstärkning av personalen skulle också leda till ett lugnare arbetstempo vilket skulle göra det möjligt att avsätta mer tid för reflektion något som man i dagsläget upplever sig ha för lite tid till.

Det saknas en pappagrupp i Familjeförskolans verksamhet, men personalen menar att den i så fall skulle ha en man som ledare och det har man i dagsläget inte tillgång till, varken ekonomiskt eller personellt. *Det kan inte vara vem som helst, det måste både vara en bra pappaförebild plus att det ska vara en bra socialarbetare.* Personalen på Familjeförskolan säger att de pappor som är aktuella inom verksamheten ibland har ett större behov än mammorna, då de kan ha svårt att klara av papparollen. Först och främst menar personalen, erkänner de inte alltid faderskapet och när de väl har gjort det, ibland under motstånd, så tar

de inte alltid sitt ansvar när det gäller underhåll och umgänge. Personalen menar att papporna ofta ligger ytterligare ett steg efter, mammorna har insett att de är föräldrar men de pappor de talar om här, har ofta inte kommit så långt. Ibland har papporna också missbruksproblem och/eller relationsproblem, det kan även finnas hot och våld såväl som annan kriminalitet med i bilden. Allt detta menar personalen, gör det extra viktigt med en bra manlig förebild i en pappagrupp.

Personalen anser att det egentligen skulle vara en kvinna och en man som arbetar tillsammans, eftersom man arbetar med att försöka få mammorna och papporna att fungera som föräldrar och ta ansvar för sitt barn och dess uppväxt. Det handlar inte om att polarisera utan om att komplettera det andra könet.

Brygga mellan professioner

Från början var samverkansgruppen en arbetsgrupp som träffades väldigt ofta. Utöver samverkan kring Familjeförskolans verksamhet hade gruppen den funktionen att de olika personalgrupperna skulle lära känna varandra och varandras yrkesområden. Idag ingår Familjeförskolans personal tillsammans med personal från barnavårdscentraler, mödravårdscentraler och socialtjänsten i den samverkansgrupp som träffas regelbundet. Socialtjänsten är de som är sämst representerade på mötena, men Familjeförskolans personal menar att orsaken kan vara att socialtjänsten både har en hög arbetsbelastning och personalomsättning vilket kan göra att de prioriterar bort Familjeförskolans verksamhet. Enligt personalen på Familjeförskolan har samverkansmötena framför allt resulterat i en ökad förståelse för varandras arbete och ett minskat revirtänkandet. Man menar att sammansättningen i gruppen är bra men att det hade varit värdefullt om någon högre tjänsteman från de olika familjegrupperna deltog. Det är viktigt att rätt personer är med och att gruppen inte är för stor.

6 Resultat av intervjuerna med mammorna

Vi har genomfört intervjuer med sex mammor, tre av mammorna intervjuades i sina hem och tre i Familjeförskolans lokaler, allt enligt mammornas egna önskemål. Fyra av dem hade remitterats till Familjeförskolan av socialtjänsten, en via mödravårdscentral och en via barnavårdscentral. De flesta av mammorna ansåg att det var deras behov som var avgörande för remissen till Familjeförskolan. Ett par av mammorna menade att det var en kombination av barnets och deras behov som var avgörande för insatsen. Flera av mammorna vi har talat med har mer än ett barn, men ingen av flerbarnsmammorna har deltagit i verksamheten med alla sina barn. Majoriteten av de mammor vi intervjuat har deltagit i Familjeförskolans verksamhet cirka ett år. Barnens ålder varierade mellan nyfödd och fem år vid tiden för starten av familjens deltagande i verksamheten.

Personalen som stötspelare

Alla mammor var mycket nöjda med personalen och det positiva bemötande de anser sig ha fått, trots att någon enstaka mamma ansåg att personalen ibland hade en tendens att *lägga sig i privatlivet*. En mamma menar att personalen ibland nästan är *för bra och engagerad*. En annan mamma menar att det hade varit önskvärt att personalen i vissa lägen hade erbjudit sig att ta hand om barnet i situationer som mamman upplevde som extra svåra. Hon säger dock *det är ju inte så lätt för dem att veta när de ska gå in, de ska ju inte ta över vår mammaroll, för det är ju för att stärka oss i mammarollen som vi är här*.

Alla mammor nämner att personal tillsammans med en mamma hjälps åt med matlagningen de dagar gruppen träffas. Utöver detta uppfattas personalens arbetsuppgifter olika, en del mammor menar att de hjälpte till och tog hand om barnet om mamman var extra trött. Personalen var även med på olika aktiviteter. En mamma uttryckte det som att *de sysselsatte oss, gav oss vinkar, de var ledare, de stöttade och puffade på oss*. De hjälpte även till med att svara på frågor, om det var något mammorna behövde göra ställde de upp och tog hand om barnen. *De var ett stöd för oss mammor, de såg till att barnen var sysselsatta hela tiden*.

Då personalen har olika utbildning, socionom och förskollärare, ställde vi frågan till mammorna om de kunde se någon skillnad i arbetssättet/förhållningssättet hos personalen i det dagliga arbetet? Svaren vi fick varierade från *det märks inte att personalen har olika utbildning. Det märks att personalen har olika utbildning, förskolläraren grejar mer med barnen och socionomen har vuxenkontakten men man gör ju saker tillsammans. Jag ser inte dem som utbildade människor*.

Det övervägande omdömet om personalen och dess arbete är översvallande positivt. De menade att det var lätt att komma överens med personalen och att de fått mycket stöd och hjälp av dem. Det har även uppskattats att det varit möjligt att ringa och få råd och stöd efter avslutad tid på Familjeförskolan.

Nya strategier

Flera av mammorna har genom Familjeförskolan fått ett utökat nätverk, de säger också att de lärt sig att laga mat och att komma i tid. De har även fått nya idéer både från mammor och från personal genom att man delade erfarenheter. Man har kunnat prata öppet om sina problem och känna att man inte varit ensam om att ha det svårt. Man har även lärt sig mycket om uppfostran och kommunikation, *jag har lärt mig att man kan prata i normal ton, man behöver inte skrika, man fattar ändå, jag har lärt mig sätta gränser, det är jättebra.* En annan mamma säger att *jag lärde mig att ta hänsyn till andra människor, det var jag inte sådär jättebra på, och att lyssna.*

Mammorna vill ha mer

Vissa mammor uttrycker att det behövs en Familjeförskola till i kommunen eftersom det stöd den ger är extra viktigt när man är en ung mamma. Även en pappagrupp vore bra enligt vissa av mammorna. En mamma säger att *eftersom mamman oftast går hemma och är mammaledig, blir det automatiskt så att mamman har bättre kontakt med barnet, och då kan det vara bra att det finns en sådan grupp, där pappan själv kan ägna sig åt barnet och hitta på saker och så.*

En del av mammorna menar att det skulle vara bra med minst en dag till i veckan, som det är nu träffas man tre dagar i veckan. Även när det gäller ”gamla mammagruppen” har det framkommit en önskan om tätare träffar. Idag träffas man en gång i månaden och detta innebär att det blir långt mellan gångerna som man träffas om man råkar vara sjuk vid något tillfälle. Familjeförskolan stänger på loven på samma sätt som övriga skolor och framför allt sommarlovet har upplevts av föräldrarna som ett allt för långt uppehåll. Man menar att det borde ha varit möjligt att gå åtminstone en gång i veckan även under sommaren, alternativt att Familjeförskolan var stängd som en ”normal” semesterperiod. Många av mammorna har begränsade möjligheter både ekonomiskt och praktiskt att genomföra aktiviteter för sig och sina barn och upplever därför det som synd att Familjeförskolan har stängt under så lång tid.

7 Jämförelse av enkät- och intervjuresultat

Av de mammor vi har intervjuat i vårt arbete har de flesta remitterats till Familjeförskolan av socialtjänsten. Detta motsägs av resultaten av enkäterna som visade att mödravårdscentralen stod för de flesta remisserna. En förklaring till detta kan vara att de flesta mammor vi talat med har avslutat sin tid i Familjeförskolan och under de år som verksamheten har funnits har mödra- och barnavårdscentraler blivit allt bättre på att upptäcka mammor i behov av extra stöd allt tidigare. Detta menar vi kan vara en orsak till att socialtjänsten inte är den största remittenten längre.

Familjeförskolan som ”växthus”

Alla i undersökningen ser Familjeförskolan som en resurs, men ibland på lite olika sätt. Mammorna har genom verksamheten fått hjälp att strukturera sin vardag till exempel när det gäller att passa tider och laga näringsriktig mat. Många av mammorna anser sig ha fått ett större nätverk och detta överensstämmer även med de professionellas och personalens uppfattning. Alla anser att det är viktigt att mammorna får möta andra mammor i liknande situation och menar att det ger möjlighet att med personalens stöd lära av varandra.

Mammorna själva anser att de har lärt sig mycket om barnuppfostran och hur man till exempel kan kommunicera med sitt barn utan att höja rösten. De professionella menar att mammorna har blivit bättre på att se barnets behov och att föräldraskapet på så vis utvecklas positivt. Personalen på Familjeförskolan säger att de ser att mammorna har fått bättre självförtroende och ökad kompetens och självinsikt. Både remittenterna och personalen menar att mammorna mognar och blir tryggare i sin föräldraroll och att anknytningen till barnet förbättras, de har också lättare att känna glädje över barnets framsteg och utveckling.

Samarbete mellan mammor/personal

Mammornas uppfattning om personalen och dess arbete är övervägande positivt. De menar att de fick ett positivt bemötande och kände sig välkomna. De uppfattade personalen som ett stöd både i kontakten med barnet och i kontakten med till exempel myndigheter och vårdpersonal. Mammorna menar att man kunde prata med personalen om allt, både glädjämnen och svårigheter. Det framkom dock en viss motsägelsefull kritik, någon mamma ansåg att personalen ibland lade sig i för mycket och någon ansåg att de ibland skulle ha lagt sig i mer. Även personalen uppfattar samarbetet mellan dem och mammorna som väl fungerande.

Ökad förståelse och minskat revirtänkande

Den samlade uppfattningen är att samverkansmötena fungerar bra. De professionella menar att inställningen till Familjeförskolan är positiv, vilket leder till ett positivt samarbete. Samtliga i samverkansgruppen menar att mötena har gett en ökad förståelse och inblick i varandras arbete och ett minskat revirtänkande. Gruppen gör också att man bygger personliga nätverk vilket underlättar samarbetet då man lättare kan ta informella kontakter. Familjeförskolans personal anser att sammansättningen i gruppen är bra, men det hade varit värdefullt om någon högre tjänsteman från familjegrupperna deltog. De professionellas anser att det skulle tillföra ytterligare en dimension till verksamheten om man tog in en special-

eller socialpedagog. De menar även att det hade varit positivt med en manlig representant i gruppen.

Önskade förändringar i verksamheten

Några av mammorna och av de professionella anser att det finns ett behov av fler Familjeförskolor alternativt fler platser på den befintliga. Vissa mammor skulle vilja gå fyra dagar i veckan istället för tre dagar som det är idag och någon mamma anser att gamla mammagrupperna träffas för sällan. Samtliga mammor anser att det är för långt sommaruppehåll i verksamheten och skulle önska att det var en vanlig semesterstängning istället.

Familjeförskolans personal anser att det behövs mer personal till den nuvarande verksamheten då både arbetsbelastningen och sårbarheten är hög. En utökad personalbemanning skulle ge större möjligheter att avsätta tid för reflektion, det skulle dessutom ge tid och möjlighet till en bättre och långsammare utslussning av mammorna, något som personalen anser skulle vara värdefullt. En tanke hos personalen är också att fler personal skulle ge möjlighet till en ”ny gamla mammagrupp” för de mammor som slutar i verksamheten.

Även de professionella anser att det vore bra med fler personal, vilket skulle ge större möjlighet till gemensamma uppföljningar. De menar att i de familjer där många professionella är inblandade skulle nätverksmöten ge föräldrarna ökad möjlighet till större delaktighet. Detta skulle i sin tur ge möjlighet till ökad tydlighet, öppenhet och samsyn. Några av de professionella efterfrågar även nätverksmöten med utomstående handledare som ett led av metodutveckling i arbetet.

Både personalen på Familjeförskolan och en del av mammorna har uttryckt att det skulle vara bra med en pappagrupp, eftersom man ser att det finns ett behov även hos de unga papporna att bli stärkta i sin föräldraroll.

Positiva och negativa tankar om verksamheten

Mammorna är överlag mycket nöjda med verksamheten. Även de professionella är till största delen nöjda med verksamheten som man anser fångar upp familjer som behöver extra stöd och menar att det ligger en trygghet i det. Man uppskattar att Familjeförskolan finns och att mammorna där får vägledning av välutbildad och engagerad personal.

Vad som kan upplevas som en fara i verksamheten är den svåra balansgång som personal och professionella ger uttryck för. Några av de professionella menar att det kan finnas en risk i att man i arbetet med att bygga upp en bra relation till föräldrarna inte ser till barnens behov i första hand. Några av de professionella anser att mammorna blir kvar för länge och blir så vis beroende av stödet som verksamheten ger. En fara som framkommit är att Familjeförskolan på så sätt kan ”hjälpa till” att permanenta problem i vissa familjer.

8 Analys och diskussion

Enligt socialtjänstlagen finns det ingen tvingande skyldighet för kommuner att bedriva verksamheter som den på Familjeförskolan. I socialtjänstlagen (SoL 2001:453) 5 kap. 1 § står det dock bland annat att:

Socialnämnden skall

- verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden,
- i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom,
- med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam utveckling,

Vår uppfattning är att genom verksamheten på Familjeförskolan försöker kommunen uppfylla socialtjänstlagens intentioner. Det faktum att verksamheten inte tillhör Barn och Utbildningsnämnden utan Förebyggandeenheten inom socialtjänsten menar vi visar klart på att man från kommunens sida har insett vikten av att insatser sätts in så tidigt som möjligt.

Inom samverkansgruppen arbetar man enligt vår uppfattning med det som Killén (2002) kallar selektivt förebyggande arbete. I och med att man remitterar mammor från mödra- och barnavårdscentral till Familjeförskolan menar vi att man tidigt har identifierat riskfaktorer som kan utvecklas till problem i framtiden om inga stödåtgärder sätts in. På Familjeförskolan arbetar man både med selektivt och indikerat förebyggande arbete. Selektivt genom att man arbetar för att förhindra att problemen vidareutvecklas, indikerat genom att man har som mål att förhindra och mildra konsekvenserna av redan befintliga problem.

I Familjeförskolans målformulering framgår det att verksamheten skall förebygga fysisk och psykisk ohälsa hos barn. Familjeförskolan vill trygga de första viktiga åren då barnet formas som mest. Från socialtjänstens sida menar man att Familjeförskolan, genom remisser från bland annat mödra- och barnavårdscentral, ges möjlighet att bedriva förebyggande arbete i och med att familjerna fångas upp tidigt. På så vis kan behovet av socialtjänstens insatser minska eller uteslutas. Det är väl känt att barn från resurssvaga familjer ofta har svårare att medverka i regelbundna kontroller på till exempel barnavårdscentral eftersom föräldrarna kan ha svårt att ställa upp på de krav som detta innebär och därför ofta uteblir (Viveka Sundelin Wahlsten, 1997). Detta faktum, plus att det i allt förebyggande arbete som rör barn är viktigt att det inleds så tidigt som möjligt i avsikt att öka föräldrarnas förmåga till omvårdnad (Gjærum et al.1999), gör att vi ser det som mycket positivt att det är mödravårdscentralen som står för de flesta remisserna till Familjeförskolan.

Man måste själv äta soppan innan man kan bjuda på den

Familjeförskolans syfte är att förebygga fysisk och psykisk ohälsa hos barn och det försöker man göra genom att frigöra föräldraförmågan. Ett sätt kan vara att hjälpa mammorna att lära sig att bättre se sina barns behov i relation till ålder och utveckling. Bowlby (1994) menar att genom att vara goda föräldraförebilder inför unga människor ger man dessa en möjlighet att tillägna sig ett positivt beteende mot sina barn. Han menar att alla föräldrar inte med automatik vet hur man ger en god omsorg, det lärs in genom umgänge med barnet och genom att iaktta andra föräldrars beteende. Om mammorna själva saknat en god föräldraomsorg har

de liten egen erfarenhet om hur man bör förhålla sig gentemot sitt barn (a.a.). Saknaden av föräldraomsorg kan innebära att vissa av de unga mammorna själva behöver ”mammans” för att kunna vara en ”tillräckligt bra” mamma åt sitt barn. En av initiativtagarna till Familjeförskolan uttryckte att *man måste själv äta soppan innan man kan bjuda på den*. Killén Heap (1982) poängterar att det är viktigt att man endast tar på sig föräldralika funktioner i de fall mamman har behov av det. Syftet är att gradvis släppa taget i takt med utvecklingen hos mamman. I arbetet på Familjeförskolan agerar personalen som förebilder både genom sitt engagemang och sitt bemötande av mammor och barn.

I boken *Att bemästra* (Gjærum et al.1999), skriver författarna att anknytningsteorin visar att det finns en potential för förändring hela livet. Bronfenbrenners utvecklingsekologi stöder denna uppfattning, eftersom han menar att miljön påverkar och påverkas av individen och att det pågår hela livsloppet. Vilket enligt författarna Gjærum et al. hör samman med ett salutogent tänkande. Vi anser att man inom Familjeförskolan har ett tydligt salutogent tankesätt i sitt arbete, som visar sig i att man uppmuntrar och bygger vidare på mammans egen kapacitet i avsikt att frigöra och stärka föräldraförmågan. Målsättningen med arbetet är att stärka anknytningen mellan mor och barn.

För att få till stånd ett bra samarbete där förändringar och förbättringar blir möjliga, är det viktigt att inse att det är vuxna människor med potentialer och livserfarenheter som man arbetar med och det är viktigt att stärka och ta tillvara detta (Killén Heap, 1982). Enligt vår mening är det nödvändigt att man har tilltro till mammans inneboende resurser och har en positiv syn på mammans möjlighet till utveckling. Som vi ser det, präglas arbetet på Familjeförskolan av en tro på mammorna och deras möjligheter. Denna inställning styrks även av Andersson (2002) som menar att utan tilltro till ”klienten” blir arbetet hopplöst, där arbetet präglas av tilltro blir det däremot hoppfullt.

Om man lyckas med arbetet på Familjeförskolan får det många positiva effekter. Till exempel blir de tryggare som mammor, de får en förbättrad anknytning till sina barn, ett utökat nätverk och bättre självförtroende. Genom den respekt de blir bemötta med från personalens sida får de också en ökad tilltro till andra människor. Dessutom fungerar mammorna som bra förebilder för varandra och för nya mammor i gruppen. Denna utveckling kan ta olika lång tid beroende på omfattningen och arten av mammornas problem.

Många kompetenser – många möjligheter

Samarbete är av grundläggande betydelse för att samhällets stödresurser verkligen skall nå barnen i psykosocialt belastade familjer och användas på ett effektivt sätt (Sundelin Wahlsten, 1997). Vi tolkar det som att en av orsakerna till att Familjeförskolan startade var att effektivisera insatserna både på individ- och samhällsnivå för att bättre tillvarata resurser, både personella och ekonomiska.

Vi menar att det är viktigt att man samlar många olika kompetenser i samverkansgruppen för att på så sätt få en bredare bild av problemet och få en bättre möjlighet att individanpassa insatserna. Denna åsikt stöds av Gjærum et al. (1999) som menar att ett bra teamwork inte bara förutsätter olika kompetenser, det krävs också en ömsesidig förståelse för varandras arbete för att det skall leda till en fruktbar process som för arbetet framåt. Det är viktigt att man skapar en känslomässig gemenskap i samverkansgruppen men vi anser att det är mycket

viktigt att man håller fast vid sin kompetens och professionalitet för att behålla bredden i insatserna. Ytterligare en fördel med ett väl fungerande team är att det kan minska den känslomässiga stress som kan projiceras på enskilda professionella i gruppen i kontakt med klienten (Gjærum et al.1999). Som vi ser det har Familjeförskolans samverkansgrupp lyckats med målsättningen att få gruppen att fungera på detta sätt då många av respondenterna uppgett att de fått en ökad förståelse för varandras arbetsuppgifter och kompetenser och på så sätt minskat revirtänkande. Även Killén (2002) skriver att i samverkansarbete är det viktigt att utjämna statuskillnaderna mellan de samarbetande professionerna, detta förutsätter att man respekterar varandras kompetenser och har en ödmjuk inställning till kunskap och förståelse.

Att våga och vilja ta” vuxenansvar”

Som vi ser det har personalen genom att ha bestämda tider för när verksamheten börjar och slutar, när man lagar mat och äter, hjälpt mammorna att få struktur på vardagen. Barn behöver kontinuitet och struktur för att få ordning på tillvaron och kunna utvecklas framåt (Sundelin Wahlsten, 1997). Vi anser att personalen genom sitt förhållningssätt stöttar och uppmuntrar mammorna till att ta ”vuxenansvar”. Detta gör man bland annat genom att varje dag ”se” mamman och barnet och få dem att känna sig välkomna. Mycket av arbetet på Familjeförskolan går ut på att stärka anknytningen mellan mor och barn, till exempel genom att man ”hjälper” mamman att se barnets behov men även att kunna känna glädje över barnets framsteg. Killén (2002) menar att man bäst stärker föräldrarna genom att utgå från och inrikta sig på barnet. Hon skriver vidare att om man som förälder får stimulans att bättre se och förstå sitt barn, så stärks föräldrarnas intuition och ger dem möjlighet att vidareutveckla föräldrafunktionen och samspelet.

Vi uppfattar det som att personalen hjälper mamman med att tyda barnets signaler då de ibland är så svaga att mamman inte vet hur hon skall tyda dem eller bete sig. Barn med svaga signaler ger sämre respons på mammans omvårdnad vilket kan innebära att hon känner sig otillräcklig som mamma (Risholm Mothander, 1998). För att barnet skall bli väl omhändertaget och föräldern känna god föräldraidentitet behöver mamman känna att barnet trivs och belönar henne för det omhändertagande hon ger. Otrygga föräldrar behöver stöd för att bli trygga och de barn som upplever en trygg relation vågar satsa på andra, även sina föräldrar (Havnesköld & Risholm Mothander, 2002). Vi anser att om personalen skall lyckas med att hjälpa mamman att stärka anknytningen till sitt barn är det viktigt med en god relation mellan föräldern och personalen men det är också viktigt att personalen inte går in och tar över föräldrarollen.

Vi anser att det är en del av det förebyggande arbetet att personalen hjälper och stöttar mammorna i kontakten med bland annat arbetsförmedling, barnomsorg och försäkringskassa. En del av mammorna har dåliga erfarenheter från tidigare kontakter med till exempel myndigheter och skola vilket kan innebära att de undviker att ta för dem nödvändiga kontakter. Personalens stöd kan till exempel innebära att hjälpa mammorna att söka efter telefonnummer och att fylla i blanketter/ansökningar. Detta stärker mammornas självförtroende och de växer som personer när de upptäcker att de har egna resurser att klara av det som tidigare kändes svårt. Enligt de professionella leder ofta det stöd som mammorna får på Familjeförskolan till att de mognar och blir tryggare både som föräldrar och personer. Det finns även undersökningar som visat att upplevelsen av att få stöd skyddar mot sårbarhet genom att stresskänslan minskar (Gjærum et al.1999).

Att bemästra sin tillvaro

Vår uppfattning är att samtliga mammor är nöjda med det positiva bemötande och det stöd och hjälp de fått av personalen under tiden på Familjeförskolan. Vi menar att de med personalens hjälp har fått bättre förutsättningar att tolka sitt barns signaler och därmed bli tryggare och ”tillräckligt bra” förälder. Personalen har även fungerat som goda förebilder och på så sätt visat mammorna alternativa handlingsätt till exempel när det gäller hur man kommunicerar och hur man tar i sitt barn. Som vi ser det är detta av stor betydelse när man arbetar för att stärka anknytningen mamma/barn. Samspelet mellan barn och föräldrar är det som avgör anknytningen kvalité menar Gjørum et al. (1999). Utöver att förhållandet till barnen förbättrats så har mammorna enligt egen utsago också lärt sig att ta hänsyn och lyssna på andra.

Flera av mammorna efterlyser fler dagar i veckan på Familjeförskolan. Vår tanke om detta är att det kan stå för olika saker. Till exempel att mammorna känner att de behöver mer stöd och stöttning än vad de känner att de kan få under tre dagar, men även att Familjeförskolan representerar en trygghet i och med det nätverk som mammorna har där. Ibland är detta nätverk det enda som mammorna har tillgång till. Enligt en av initiativtagarna till Familjeförskolan händer det att mammor ringer eller kommer dit, flera år efter de har slutat i verksamheten, för att berätta om positiva och negativa händelser då de inte har någon annan att dela detta med. Enligt Gjørum et al. (1999) har föräldrarna genom att delge personalen sina bekymmer för barnet, tagit ett steg på vägen för att bemästra sin tillvaro. Detta stärker oss i vår uppfattning om att Familjeförskolans verksamhet har varit och fortfarande är viktig för dessa mammor. Utan tiden där hade man kanske inte haft någon att dela vare sig glädje eller bekymmer med.

Vi kan se att det kan finnas ett behov av att mammorna får börja så tidigt som möjligt i verksamheten men också att de får stanna kvar längre än vad som oftast är fallet idag. Killén (2002) skriver att det i förebyggande arbete är viktigt att hjälpen sätts in så tidigt som möjligt och under lång tid. Hon menar att hjälpen måste sättas in innan föräldrarna misslyckats i sin föräldraroll. Vi anser därför att det vore bra om tiden i den inskrivna gruppen kunde förlängas till minst arton månader. Idag tvingas många att sluta när föräldrapenningen upphör och det sammanfaller ofta med barnets första självständighetsperiod vilket många föräldrar upplever som en jobbig tid. Sundelin Wahlsten (1997) påpekar att barnen måste få möjlighet att behålla för dem viktiga kontakter och få stanna kvar i samma omgivning under längre tid, detta ökar barnets chanser för en positiv utveckling. Vi menar att genom att ge mammorna möjlighet till längre vistelse på Familjeförskolan ger man också barnet möjlighet att behålla dessa viktiga kontakter. För att detta över huvud taget skall vara möjligt behöver Familjeförskolan få utökade personalresurser men vi kan även se att det finns behov av ytterligare en Familjeförskola inom kommunen.

Vi menar dock att för ”gamla mammagruppen” kan Familjeförskolan verka som en ”fristad” men i förlängningen kan den hämma mammorna från att bilda nya nätverk i samhället. Med detta menar vi att om mammorna går kvar för länge i ”gamla mammagruppen” kan det skapas ett beroende av den trygghet som gruppen ger. Detta är även personalen medveten om och det fanns med i tankarna när gruppens träffar minskades från en gång i veckan till en gång i månaden.

Den positiva mötesplatsen

Som vi kan se av resultatet av vår undersökning så är både mammorna, personalen och övriga professionella mycket positiva till verksamheten. Genom personalens målmedvetna arbete med att stärka och uppmuntra mammorna ger man dem möjligheter och förutsättningar att mogna och utvecklas i sin föräldraroll. Detta är något som även mammorna ger uttryck för. Verksamheten har fungerat som en mötesplats med en positiv stämning där mammorna har fått en meningsfull strukturerad vardag tillsammans med sina barn och med andra mammor och barn. För en del av mammorna som har deltagit i verksamheten har det inneburit att man har fått nya vänner som man håller kontakt med efter att tiden inom verksamheten är avslutad, nätverket har utökats.

Den svåra balansgången i verksamheten

Både personalen på Familjeförskolan och de övriga professionella i samverkansgruppen tar upp den svåra balansgång som arbete många gånger innebär. Vi instämmer i uppfattningen att arbetet kan innebära ett dilemma. Man vill behålla mammorna och barnen i verksamheten och bygga upp en förtroendefull relation, samtidigt innebär en del av verksamheten att man önskar att ”korrigera” vissa beteenden hos mamman. Svårigheten som vi ser det blir att lyckas med detta utan att mamman känner sig så kränkt att hon lämnar verksamheten. Det kan, menar vi innebära att personalen väljer att ”blunda” för mindre allvarliga saker för att behålla en god relation till mamman, vilket kan innebära att man som personal blir mindre professionell i sitt förhållningssätt. Sundelin Wahlsten (1997), skriver att det är en fara om man lämnar sin profession och i stället ställer upp på att vara ett allmänt stöd för den vuxne i familjen, detta kan göra att barnets behov kommer i skymundan. Vi menar att det innebär en risk om budskapen till mammorna blir otydliga. Otydliga budskap kan innebära att mamman får svårt att göra något åt sitt problem och hon får heller inte den respekt hon kan kräva som vuxen människa som kan ta ansvar för sitt eget liv (Lind et al. 1999). Vi anser att personalsammansättning på Familjeförskolan minimerar risken för att detta ska ske, eftersom förskolläraren har större fokus på barnen och socionomen på mammorna.

9 Avslutande reflektion

Att Familjeförskolans förebyggande verksamhet har gett resultat menar vi visar sig i att behovet av socialtjänstens insatser har minskat när det gäller familjer med små barn. I och med Familjeförskolans verksamhet har mödra- och barnavårdscentralerna möjligheter att på ett tidigt stadium remittera de mammor och barn som behöver extra stöd. Detta förfarande underlättas av att man genom samverkansgruppen har lärt känna varandra och varandras kompetenser. Samverkansgruppen som finns inom Familjeförskolans verksamhet anser vi är en förutsättning för att tidigt och gemensamt kunna sätta in insatser till de familjer som av olika orsaker behöver extra stöd. Vi kan också se att både remittenter och personal inser att det i förebyggande arbete är viktigt att ta tillvara mammornas inneboende resurser och utvecklingspotential. Detta menar vi visar att man inser vikten av att ha ett salutogent perspektiv i sitt arbetssätt.

Våra intervjuer med mammorna bekräftar de positiva effekterna av ett salutogent arbetssätt och vi menar att det ger resultat. Flera av mammorna berättar hur de blivit bättre på att kommunicera och lyssna, både på sitt barn och på andra vuxna. Vi har förstått att maten man lagar och äter tillsammans på Familjeförskolan har haft stor betydelse för mammorna. Orsaken till att det är så kan som vi ser det stå för olika saker. Det kan dels vara den sociala gemenskapen som det innebär att laga och äta mat tillsammans som är viktig. Dels kan det vara så att mammornas dåliga ekonomi gör att de inte prioriterar lagade måltider åt sig själva och/eller att mammorna saknar kunskap om hur man lagar god och näringsriktig mat. Mammorna har under tiden på Familjeförskolan fått lättare att be om och ta emot råd och hjälp, detta uppfattar vi som en styrka när man inser att man inte kan klara allt själv utan ibland behöver stöd av andra.

Alla mammor vi talat med är mycket nöjda med tiden på Familjeförskolan. En mamma uttryckte till exempel *jag kan tänka mig att skaffa ett barn till bara för att få komma tillbaka till Familjeförskolan*. Vi menar att det kan finnas en fara i att mammorna är ”för” positiva till verksamheten. Samtidigt som det är viktigt att mammorna trivs och känner att de växer som föräldrar, för att så småningom våga gå vidare och stå på egna ben är det viktigt att behovet av stöd inte permanentas. För att våga gå vidare är det viktigt att mammorna får ett bra avslut på tiden på Familjeförskolan och att det är behovet och inte ekonomin som avgör när man är ”färdig” med tiden där.

Vår uppfattning är att även om det är förknippat med vissa kostnader att bedriva en förebyggande verksamhet som Familjeförskolan, så är vi övertygade om att det på lång sikt visar sig lönsamt. Framförallt ur ett mänskligt perspektiv men även ur ett samhällsekonomiskt då varje annan insats som skulle kunna bli aktuell för dessa mammor och barn förmodligen skulle kosta betydligt mer än vad vistelsen på Familjeförskolan gör. Vi menar därför att man borde satsa ännu mer resurser på förebyggande arbete liknande det på Familjeförskolan.

Har vi råd att låta bli?

Referenser:

Andersson, Gunvor (2002). Utvecklingsekologi och sociala problem. I Meeuwisse, Anna., & Swärd, Hans (red.). *Perspektiv på sociala problem*. (ss.185-198). Stockholm: Natur och Kultur.

Angelöw, Bosse, & Jonsson, Thom (1990). *Introduktion till socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.

Befring, Edvard (1994). *Forskningsmetodik och statistik*. Lund: Studentlitteratur.

Bowlby, John (1994). *En trygg bas. Kliniska tillämpningar av bindningsteorin*. Stockholm: Natur och Kultur.

Brante, Thomas, Andersen, Heine & Korsnes, Olav (red.) (1998). *Sociologiskt lexikon* (2:a rev. uppl.). Stockholm: Universitetsforlaget.

Broberg, Anders (2000). Är det möjligt att bli en ”bättre” förälder? *Läkartidningen volym 97 nr. 25* 3072-3073.

Gjærum, Bente, Grøholt, Berit, & Sommerschild, Hilchen, (red.), 1999). *Att bemästra. Motståndskraft, skyddsfaktorer och kreativitet bland utsatta barn, ungdomar och deras föräldrar*. Stockholm: Svenska föreningen för psykisk hälsa (Sfph)

Halvorsen, Knut (1992). *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Havnesköld, Leif & Risholm Mothander, Pia (2002). *Utvecklingspsykologi. Psykodynamisk teori i nya perspektiv* (2: a rev. uppl.). Stockholm: Liber AB.

Hewitt, John P. (1981). *Jaget och samhället. Socialpsykologi ur den symboliska interaktionismens perspektiv*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Killén, Kari (2002). *Barndomen varar i generationer. Om förebyggande arbete med utsatta familjer*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Killén Heap, Kari (1982). *Försummade familjer: en utmaning till socialarbetare och personal inom hälso- och sjukvård*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lind, Lene, Mosholt, Birger, & Schultz, Elsebet (1999). *Två världar. Samarbetet mellan barnomsorg och socialtjänst*. Stockholm: Runa.

Lindén, Gunilla (2002). Psykodynamiska perspektiv på sociala problem. I Meeuwisse, Anna, & Swärd, Hans (red.). *Perspektiv på sociala problem*. (ss.199-227). Stockholm: Natur & Kultur.

Lundsbye, Maths, Sandell, Göran, Ferm, Roland, Währborg, Peter, Petitt, Bill, & Fälth, Tommie (1992). *Familjeterapins grunder - ett interaktionistiskt perspektiv* (2:a rev. uppl. 3.tr.). Stockholm: Natur och Kultur.

Risholm Mothander, Pia (1998). Anknytningen A och O i arbetet med barn. *PsykologTidningen*, 14. 4-7.

Socialtjänsten (1999). *Familjeförskolan – ett tvåårigt samverkansprojekt för mammor och barn. Slutrapport*. XXXXXX Kommun.

Sundelin Wahlsten, Viveka (1997). *Utveckling för att överleva. Utsatta familjer möter socialtjänst, hälsovård och skola*. Stockholm: Kommentus.

Trost, Jan, & Levin, Irene (1999). *Att förstå vardagen* (2:a rev. uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Bilagor

(Bilaga 1)

Hej !

Två studerande på socialpedagogiska programmet har tänkt skriva en uppsats om familjeförskolan. De heter Eva och Marion. De kommer att intervjua oss som arbetar där, kanske någon från BVC och MVC och några mammor som har gått på familjeförskolan.

De 10 mammor som ska bli intervjuade har valts ut genom lottning.

Du är en av de utvalda.

Vår fråga till dig är alltså om du kan tänka dig att bli intervjuad om din tid på familjeförskolan? Hur du tyckte att det var och vad du tänker och tycker idag. Om du väljer att vara med så kommer de att förklara mer för dig.

Vi tycker det är jätteroligt att de valt att skriva om familjeförskolan och hoppas så klart att vi ska kunna använda deras uppsats för att göra familjeförskolan så bra som möjligt för dom som går där.

Vi kommer att ringa dig snart för att höra om du kan/vill vara med. Om det är svårt att få tag på dig kan du väl ringa oss på telefon xxx xx.

Många hälsningar från

XXXXXXX och XXXX

Intervjuguide/mammor

- Hur många barn har du?
- Har du gått på FF (Familjeförskolan) med mer än ett?
- Hur fick du kontakt med FF?
- Varför ansåg att du kunde ha glädje, nytta av FF?
- Hur länge deltog du i verksamheten på FF?
- Hur gammalt var barnet/barnen när du började på FF?
- Hur uppfattade du personalen på FF? Var dom lätta att komma överens med?
- Vad bestod personalens arbete av, som du ser det? Är det något som du tycker de kunde ha gjort annorlunda och i så fall vad?
- Hur tycker du gruppen fungerade på FF? Var det en lagom stor grupp? Var det lätt att komma överens med de andra mammorna och barnen?
- Har du kontakt idag med någon/några mammor som gick där samtidigt som du?
- Vad gör man på FF? Vad var bra/dåligt?
- Vad det något som du saknade i verksamheten och i så fall vad?
- Tycker du att tiden på FF har gett dig erfarenheter och kunskaper som du har nytta av som mamma?
- Märktes det att personalen på FF hade olika utbildning? På vilket sätt?
- Saknar du tiden på FF?

Enkätundersökning
(sätt ett kryss framför Ditt svar)

1. Hur många mammor har Du remitterat till Familjeförskolan?

0 1-3 3-5 ≤ 5

2. Om Du aldrig har remitterat en mamma till Familjeförskolan, innebär det att du inte mött någon mamma som Du menar haft behov av den verksamheten?

Ja
 Nej - Motivera varför.

3. Fungerar Familjeförskolans samverkansmöten som Du tycker att de bör?

Ja Nej
Beskriv vad som fungerar bra/mindre bra.

4. Kommer de mammor som Du anser är aktuella för Familjeförskolan till Dig

oftare än andra mammor?
 mer sällan än andra mammor?

5. Om de kommer oftare än andra mammor är det då

på Din inrådan?
 på eget initiativ?

6. Ser Du Familjeförskolan som en resurs för mammorna?

Ja Nej

7. Underlättar Familjeförskolan Ditt arbete?

Ja

Nej. - Skriv några rader om hur eller varför Ditt arbete inte underlättats.

8. Kan Du se någon förändring i föräldrarollen hos de mammor som deltagit i Familjeförskolans verksamhet?

Ja. Beskriv gärna på vilket sätt Du ser en förändring.

Nej.

9. Anser Du att Din syn på mammornas behov överensstämmer med de övriga professionellas?

Ja

Nej. - Kan Du ge exempel på hur synen på mammornas behov kan skilja sig åt?

10. Skulle Du anse det värdefullt med ytterligare profession i samverkansgruppen?

Ja

Nej

Om svaret är ja, vilken profession anser Du saknas.

11. Skriv gärna några rader om Dina tankar kring Familjeförskolan och deras arbete. Vad som fungerar bra och vad som eventuellt kan förbättras.

Önskar kopia av det färdiga arbetet. (Via mail)

Intervjuguide personal.

- Vad betyder begreppet förebyggande arbete för er, vad anser ni er förebygga på FF och hur gör ni rent konkret?
- Vad i verksamheten anser du/ni vara verksamt? Tror ni att mammorna delar er uppfattning?
- Under hur lång tid brukar mammorna delta i verksamheten?
- Hur/när avslutas ”gamla mammagrupper”? Finns det någon ”fara” i att mammorna blir kvar för länge?
- Vem avgör vem av mammorna som har störst behov av en plats vid de tillfällen det är kö till verksamheten?
- Händer det att ni inte har samma uppfattning om mammans problem som den som remitterat? Hur gör ni i sådana fall?
- Hur fungerar samarbetet mellan er och mammorna? Bra/mindre bra?
- Hur fungerar mammor/mammor och barn/barn tillsammans?
- Har det förekommit att någon mamma har slutat i verksamheten på grund av en dålig relation till er eller någon av de andra mammorna?
- Har ni någon gång haft mammor med så stora problem att ni känt att er verksamhet inte har varit tillräcklig? Vad har ni gjort i sådana fall?
- Vad anser du/ni att mammorna har för glädje/nytta av tiden hos er? Tror du/ni att mammorna delar er uppfattning?
- Är det något ni saknar i er verksamhet och i så fall vad?
- Kan du/ni se ett behov av en pappagrupp? Varför/varför inte?
- Anser ni att ni som personal räcker till eller skulle ni behöva vara fler? Vilken utbildning skulle den personen ha i så fall?
- Fungerar samverkansmötena som du/ni tycker att de borde? Vad fungerar bra/mindre bra?
- Anser du/ni att det skulle vara värdefullt med ytterligare professioner i samverkansgruppen? Vilken/vilka i så fall?

HÖGSKOLAN I TROLLHÄTTAN / UDDEVALLA
INSTITUTIONEN FÖR INDIVID OCH SAMHÄLLE
SOCIALPEDAGOGISKA PROGRAMMET
BOX 1236
462 28 VÄNERSBORG
BESÖKSADRESS: VÄNERPARKEN 5
TEL 0521 26 40 01 FAX 0521 26 40 99
WWW.HTU.SE